

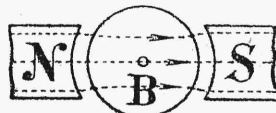
ROZDZIAŁ XXVII.

Straty energii w żelazie.

Ciepło, wytwarzające się w żelazie wskutek histerezy i prądów wirowych, w praktyce elektrotechnicznej stanowi straty. Tylko w przypadkach wyjątkowych budują się przyrządy, których celem jest wyzyskanie tego ciepła.

Rozróżniamy trzy przypadki wywiązywania się ciepła wskutek prądów wirowych i histerezy.

Na rys. 264 widzimy walec żelazny B , umieszczony pomiędzy biegunami elektromagnesów. Podczas obracania walca dookoła osi prostopadłej do płaszczyzny rysunku, kierunek strumienia magnetycznego względem walca będzie się ciągle zmieniał, przez co walec będzie się przemagnesowywał w ten sposób, że w ciągu jednego obrotu.

Rys. 264.

namy jeden całkowity okres przemagnesowania.

Na podstawie teorii molekularnej magnetyzmu każda cząsteczka magnesu stanowi magnes o dwóch biegunach; cząsteczki te ustawiają się swoimi osiami magnetycznymi wzdłuż linii sił. Jeżeli teraz zastanowimy się nad ruchem cząsteczek, stanowiących powyższy walec, to łatwo spostrzeżemy, że cząsteczki będą wirowały w kierunku odwrotnym do ruchu walca, dążąc do zachowania stałego kierunku w przestrzeni.

W takich warunkach powstawanie ciepła przez histerezę wyobrażamy sobie jako skutek tarcia pomiędzy poszczególnymi cząsteczkami podczas ich ruchu wirowego. Histerezę w kręcącym się walcu nazywamy histerezą obrotową.

Pozatem podczas ruchu walca w polu magnetycznym będą powstawały w nim w kierunku równoległym do osi obrotu, siły elektromotoryczne, które wywołają prądy wirowe; w celu zmniejszenia tych prądów, walec składa się zazwyczaj z kolistych blach, izolowanych od siebie. Blachy te są ułożone w ten sposób, że płaszczyzny rozdziału są prostopadłe do osi walca. Pomimo takiej budowy walca, prądy wirowe, powstające w poszcze-

gólnych blachach, wywołują straty energii, równorzędne, co do wielkości, ze stratami na histerezę.

Inny przypadek widzimy na rys. 265; tutaj wewnątrz pierścienia żelaznego znajduje się magnes, który obraca się około osi, prostopadłej do płaszczyzny rysunku. W pierścieniu zewnętrznym układ linii magnetycznych ciągle się zmienia; tutaj również w ciągu jednego obrotu magnesu w żelazie pierścienia mamy jeden całkowity okres przemagnesowania.

Dla zmniejszenia mocy prądów wirowych pierścieni składa się z izolowanych od siebie pierścieni blaszanych, tak że płaszczyzny podziału są prostopadłe do osi obrotu magnesu.

Rysunek 266 wskazuje przypadek trzeci, gdy w rdzeniu żelaznym, utworzonym z blach, odbywa się przemagnesowywanie pod wpływem prądu zmiennego, przebiegającego w zwojnicy. Płaszczyzny podziału rdzenia są tu również, jak w poprzednich przypadkach równoległe do linii magnetycznych.

Celem zmniejszenia strat, wywoływanych przez histerezę, stosujemy żelazo jak najmniejsze, z wąską pętlą histerezy. By

zmniejszyć straty na prądy wirowe, używamy często żelaza nakrzemionego, w którym zresztą i straty na histerezę są mniejsze, niż w żelazie zwykłym.

Szczegółowe badania omawianych tu strat doprowadzają do wniosku, że we wszystkich trzech przypadkach, przytoczonych wyżej, straty w żelazie mogą być wyrażone za pomocą wzoru, który zawiera dwa składniki: jeden, dotyczący strat na ciepło wywołanych przez histerezę, drugi zaś strat na ciepło, które powstaje wskutek prądów wirowych. Wzór ten jest następujący:

$$P = \alpha \cdot \frac{f}{100} \cdot \left(\frac{B_m}{1000} \right)^{1,6} + \beta \cdot \left(d \cdot \frac{f}{100} \cdot \frac{B_m}{1000} \right)^2,$$

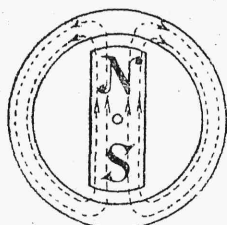
gdzie P — moc w watach, przypadająca na decymetr sześcienny żelaza,

α, β — współczynniki stałe, zależne od gatunku żelaza,

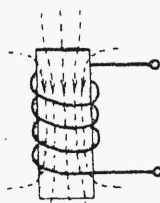
f — liczba okresów przemiany pola magnetycznego w żelazie na sekundę (okres odpowiada jednemu pełnemu obiegowi wzdłuż pętlicy histerezy),

B_m — maksymalna indukcja magnetyczna w żelazie,

d — grubość blachy żelaznej w mm.

Rys. 265.

Rys. 266.

Dla blachy magnetycznej zwykłej dobrego gatunku:¹⁾

$$\alpha = 0,8; \beta = 1,5.$$

Dla blachy z żelaza nakrziemionego znaleziono współczynniki średnie:

$$\alpha = 0,57; \beta = 0,40$$

Przy określaniu własności żelaza pod względem strat, powstających podczas przemagnesowywania, przyjęto za podstawę straty w 1 kg żelaza przy: $B_m = 10000$ i $B_m = 15000$ dla $f = 50$ okresów na sek.

Dla blachy żelaznej dobrego gatunku, której grubość $d = 0,5$ mm, otrzymamy straty na 1 kg dla $B_m = 10000$ (przyjmując wagę 1 dm³ = 7,7 kg) ze wzoru powyższego:

$$\frac{1}{7,7} \left[0,8 \cdot \frac{1}{2} \cdot 10^{1,6} + 1,5 \left(\frac{1}{2} \cdot \frac{1}{2} \cdot 10 \right)^2 \right] = 3,285 \text{ watów.}$$

Tablica poniższa podaje straty w żelazie w watach na kilogram żelaza, gdy częstotliwość przemagnesowywania wynosi 50 okresów na sekundę, a indukcja magnetyczna zmienia się według krzywej sinusoidalnej.

B_m	Blacha zwykła do dynamaszyn		Blacha mało nakrziemiona	Blacha dobrze nakrziemiona
	$d=0,5$ mm	$d=0,35$ mm	$d=0,5$ mm	$d=0,35$ mm
3 000	0,50	0,35	0,4	0,2
10 000	3,30	2,58	2,90	1,36
15 000	7,10	6,40	6,96	3,50

Przy prądach szybkozmiennych stosują się blachy cieńsze. Straty w watach na kilogram według Goltze'a przy $f = 10\,000$ okres. na sek. wynoszą:

B_m	$d = 0,05$ mm	$d = 0,084$	$d = 0,125$	$d = 0,25$
500	5,83	6,35	7,00	10,6
1000	19	20	24	33
4000	170	190	230	450

Zwykła blacha żelazna ma własność tak zwanego starzenia się, polegającego na tem, że gdy blachę, ogrzaną do temperatury około 100°, poddamy działaniu zmiennego pola magnetycznego, to po upływie 1000 godzin, straty zwiększają się o 6 do 8%. Blachy nakrziemione tej własności nie posiadają.

¹⁾ Liczby zaczerpnięto z kalendarza dla elektrotechników Uppenborna za rok 1925/6 „Deutscher Kalender für Elektrotechniker”.